

Ціна 1,30 н. м.

УКРАЇНСЬКА ШКОЛА

ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНФОРМАТОР

Ч. 7 - 8 (10 - 11)   Августбург, листопад-грудень 1948   Рік II
Додаток до „МОЛОДЕ ЖИТТЯ“, серія В, ч. 7. грудень 1948

МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ.

(Докінчення)

Ціль морального повчання — навчити дітей пізнавати, що є слухне. Справді важка відповідальність паде на суспільність, якої члени зле поступають, бо не знають, що є добре. Молодь мусить виробити в собі здібність до морального суду, вміти в сумнівних випадках зважити обставини та вибрати те, що згідне з етичними засадами. Взагалі слід вилекати моральні ідеали враз з відповідними почуваннями і прямуваннями, що постійно приневолюватимуть добрі поступати.

Моральне повчання можна вести безпосередньо, або посередньо, систематично, проходячи усі проблеми, як це діється при навчанні етики на годинах релігії, при чому звичайно всі засади слід ілюструвати цікавими прикладами з щоденого життя, або розв'язувати тільки вибрані питання, як напр., шляхетність, відвага, посвята, жертва, допомога і любов близького, чесність тощо. Можна ставити молоді різні запитання і їх обмірковувати, починаючи від зовсім простих, як: Що зробити з найденим предметом у школі і поза школою? Як поступити, коли ми пошкодили чужу власність? і т. ін. Добре, як учні самі висувають проблеми та укладають

Хотіти виховати в собі добрий характер без релігії, це те саме, що всадити в землю цвіт без коріння й обманювати себе, що він прийметься і буде розвиватися.

Лев Толстой

програму розмов, коли на це призначені окремі виховні години.

Проступки, що діються у школі, дають багато нагоди до моральних повчань, „золотих думок“, сентенцій, народних казок чи приказок, які легко залишаються в пам'яті. Деякі вчителі ціле своє безпосереднє моральне повчання спирають на подіях з терену школи, нав'язуючи до проявів непослуху, крадежу, говорення неправди, жорстокості чи несправедливості, які якраз скoilись. Мабуть не слід ждати проступку як нагоди до моральних вказівок, бо якраз їх сутнє завдання — запобігти злу. Зрештою, таких нагод іноді може бути замало.

При дискусії чи міркуваннях молодь повинна дійти до ясного й виразного суду, як слід поступити в даній ситуації. Заторкнені поняття чи засади треба вияснити, а передусім злюструвати з допомогою драматизації, образів, особливо ж оповідань.

Якраз оповідання, що їх читаємо чи оповідаємо, це посередній, але дуже добрий спосіб морального повчання. Добре підібрані цікаві оповідання з моральним змислом куди успішні, ніж самі виклади чи проповіді. Оповідання молодь живо переживає, бо вони образами порушують уяву, а акцією й чинами волю та почування, отже, всі основні сили душі. Зокрема читач чи слухач, особливо молодий, має нахил уточнювати себе з героями твору, через що зображені події роблять на нього велике враження. Коли твір літературний, цебто має плястичніше образи, жваву, ступенево здраматизовану акцію та моральний змисл випливає не з слів героя, але передусім органічно з акції та його чинів, то більшу мас він виховну силу. Мабуть саме тому і Христос повчав, оповідаючи свої живі притчі. Це повинні мати на увазі всі автори шкільних читанок чи вийнятків з літературної творчості для шкіл, як також учителі, особливо гуманістичних предметів.

Якщо моральний змисл в оповіданню ясний, то не треба навіть випроваджувати моральних вказівок, щоб не послаблювати враження, а скоріш можна запитати, котрі особи чи моменти найцікавіші чи найбільш подобаються. Треба щось залишити молоді для власної праці в душі, якраз для того ж переживання і передумання.

Добрий учитель повинен мати з бірку таких оповідань та плян у їх стосуванні. Для кожної побажаної прикмети характеру слід би мати відповідне оповідання, чи іншу цікаву ілюстрацію, що врізується в пам'ять, взяту з власних чи чужих обserвацій і досвіду. Варт, щоб учні оповідали

інші, їм відомі події, які стосуються до тих самих чеснот. Серед молодих дітей не слід би порушувати спірні питання.

Тип педагога, що вмів успішно виховувати цікавими оповіданнями, з вдячністю змалював коротко Б. Лепкий у своїх споминах про гімназійні часи.

„Таких оповідань — пише Б. Лепкий — було в нашого катехита (о. Соневицького — завв. автора), наче снопів у жнива в стодолі. Для першої та другої кляси були вони простенькі, як про пожежі від цигарок і т. ін. У вищих клясах гімназії чули ми складніші історії, підкріплені датами подій та іменами осіб... І це оповідання (про пожежу від цигарки) було настільки живе й пластичне, що не одного відстрашило від курення“.

В США існують окремі списки — бібліографії оповідань, що можуть служити виховним цілям; також видано різні їх збірки, що находяться у шкільних бібліотеках. Це саме треба зробити і в нас. Кількість же таких творів можна помітно збільшити перекладами.

Для тих самих цілей користуємося й сентенціями та т. зв. золотими думками, виразно і чітко виписаними та завішеними на стінах кляси чи коридорів.

Кляси чи організації молоді укладають інколи власні моральні кодекси, заповіді, чи гасла, де оформлюють свої моральні ідеали, або підкреслюють чесноти, яких недостачу у себе найбільш відчувають, — оправляють їх в рамки, поміщують на видних місцях і часто їх собі пригадують. Вибраними ж гаслами відкривають чи закінчують зібрання, або ї ними вітаються.

Подавання моральних вказівок можна теж злучити з індивідуальним порадництвом та керівництвом у життєвих справах, потребу чого молодь відчуває особливо від 14. р. життя. Роля вчителя не повинна обмежуватись тільки до навчання в шкільній залі. Учитель має інші виховні можливості, що їх використовують щораз більше в останні часи. Залежать вони передусім від особистих прикмет вчителя, від його здібностей взглянути в індивідуальні потреби і наміри молоді, від симпатій і вміння розуміти чужі погляди. Він може індивідуально вказувати, керувати поведінкою дитини, даючи їй виконати деякі прапорі, прочитати книжки та взагалі уділяти рад і вказівок.

Добре було б, щоб кожний учитель присвятив трохи часу на особисті розмови з учнями, чи то в час шкільних перерв чи в позашкільнім часі, особливо при нагоді відвідування учнівських станцій чи мешкань у батьків. Дуже вказане близче зустрітись з кожним учнем щонайменше двічі

в піврік. Як мотив розмови можна подати бажання пізнати учня, його способи науки тощо. Розмову слід легко спрямувати на тему життєвих намірів, як використовує учень дозвілля та які має зацікавлення і замілування поза наукою. Поради вчителя повинні іти в напрямі полегшення собі науки і поділу праці, спеціалізування себе в якомусь напрямі, використання своїх талантів, напр., музичних, малярських чи інших здібностей, вибору фаху і життєвих плянів, вибору найліпшого університету чи іншої найдогіднішої фахової школи по скінченню середньої чи народної, роздобуття грошей на дальші студії та взагалі поліпшення матеріального стану, здоров'я чи гігієни, а воднораз попри те можна зійти у щирій розмові і на моральні питання, які хиби та слабі сторінки відчуває учень у своєму характері, як іх усунути і перемогти, як збільшити сильну волю, які має сумніви чи інші дошкульні питання, як собі уявляє моральні та громадянсько-національні ідеали тощо. — Розмови та контакт з батьками чи опікунами також поможуть ближче пізнати учня та наблизитись до нього.

Назагал непрошенні ради не мають великого успіху; однаке, коли вчитель здобуде собі в молоді довіру, любов, вдячність і пошану, то вихованці напевно поступатимуть згідно з його вказівками та самі радо будуть звертатися за порадами навіть у інтимніших справах.

З уваги на те, що деякі учні не мають відваги звертатися безпосередньо до вчителя з деякими питаннями, можна в класі поставити скриньку на письмові запитання — непідписані, коли учень цього не бажає. Учитель дає відповідь на запитання для цілої класи, зараз або на черговій лекції.

Мужчини і жінки, що почиваються в житті щасливі і вдоволені, завдячують це часто мудрим порадам та впливові доброго вчителя.

Даючи моральні вказівки та формуючи моральні ідеали, не слід забувати, що моральне повчання не може заступити доброї поведінки, а тільки має бути одним з чинників, які зміцнюють у добром та підготовляють до добрих учинків. Моральне повчання щойно враз із практичним чинним пристосуванням молоді до доброї поведінки шляхом її участі у добре зорганізований індивідуальний і збірній праці та діяльності — дає вповні задовільні успіхи.

Врешті пам'ятаймо, що справді міцна є непохитна мораль буває тоді, коли вона сперта є на релігії і має непорушну, трансцендентну — Божу санкцію.

П. Ісаїв

ВИХОВНА ПРОБЛЕМА НАШОЇ СУЧАСНОСТИ

Завдання усякої виховної системи — дати для рідного суспільства повновартих і для нього життєво-корисних членів. А що потреби суспільства змінюються в просторі й часі, то змінюються також і деякі виховні завдання. Доба нашої сучасності наскічена боротьбою і змагом та має перед собою перспективу далекосяжного будівничого чину, що повинен зліквідувати фатальні наслідки жорстокої минувшини і на її руїнах створити нове повносильне життя; тому ставить вона перед українським суспільством на його виховним фронті особливо широкі й гострі вимоги.

Цілу виховну проблематику можемо розкласти у відповідний спектр, складений з ось таких сімох пунктів, саме: *виховання 1) інтелекту, 2) серця, 3) волі, 4) етики, 5) естетики, 6) суспільно-громадського й національного обов'язку, 7) патріотизму.*

✓ Зробімо найстисливіший перегляд згаданих пунктів.

1. ВИХОВАННЯ ІНТЕЛЕКТУ. — Його розсяг і його загальний напрям визначається замістом та розвоєвими тенденціями сучасного культурного процесу. Останній вимагає суспільства, складеного з одиниць, які посідають не лише формальну освіту, але й фактичний — багатогранний і всебічний — розвиток. В передових краях культурного світу той всебічний розвиток і всебічну орієнтацію в усіх актуальних моментах життєвої проблематики посідають не лише вищі, але теж і нижчі верстви суспільства — робітництво й селянство. Прикрою антитезою того є т.зв. „формальний інтелігент“, оздоблений дипломами й увінчаний титулами, але при тім з обмеженою сферою думання, з убогим у своїй амплітуді і марканто-провінціальним у своїй ідеологічній базі світоглядом.

Обставини нашої сучасності з усією рішучістю вимагають, щоб *виховання інтелекту переводилось на широкій, всеохопній базі, яка відповідала б багатогранності потреб і вимог духового життя новітнього світу.*

2. ВИХОВАННЯ СЕРЦЯ. — Уважаючи сферу людських почувань за інтимну справу людської індивідуальності, що діє виключно в межах цієї індивідуальності і тому не має практичного значення, з точки погляду інтересів широкого загалу, деякі виховні системи сучасного світу здебільшого залишають цю сферу поза обрієм своєї фахової уваги й свого організаційного чину. Цим вони спричиняються до порушення природної рівноваги у виховній системі, бо ж

при цьому акцентується лише один складник — момент розумовий, а занедбується другий складник — момент чуттєвий. Через таку методу зроджується виразна однобічність людської психіки, злочинне порушення природної гармонії її внутрішньої структури, в якій елементи розуму й елементи серця виступають як *рівнорядні* чинники, що логічно доповнюють один одного. „Атрофія серця“ — це та суспільна хвороба, що все більш і більш виступає назверх у житті модерного людства, понижуючи й знецінюючи близькавичні досягнення його культури. Жертвою цієї хвороби зовсім логічно стають найбільшою мірою передові народи культурного світу. І це саме вона, ця грізна хвороба, спричинила ту духову кризу німецького суспільства, що привела її до ганебної поразки в недавній війні — поразки фізичної, а ще більшою мірою поразки духовної.

То ж здорова, заплянована з широким життєвим розглядом виховна система має присвятити належну увагу сфері людського почуття, дбаючи про його розвиток до такої міри, щоб воно було рівноважним і рівносильним партнером людського інтелекту, в парі з яким воно б могло дати ту гармонійну систему, що зветься *завершеною людською духовістю*.

3. ВИХОВАННЯ ВОЛІ. — Найкращі задуми людського інтелекту та найшляхетніші хотіння людського серця залишаються проблематичними й життєво-безвартісними, якщо їх не вміцнено диктатом незломної волі. Тому формування волі і її щоденний гарант належать до основних завдань виховної справи. В нашу тверду й невблаганно-люту добу, що вимагає такої ж твердої й непохитної рішучості та незломної витривалості у боротьбі з безжалісним життям — ось цей момент розвитку й гарту людської волі висувається на перший план. В умовинах сучасної дійсності безхарактерна, волево-кволя одиниця засуджена власне на загибель. Вона не встоїть у тім життєвім змаганні і перед насоками життєвих навал не буде спроможна оборонити ані своїх особистих інтересів, ані загальних інтересів свого громадського колективу.

4. ВИХОВАННЯ ЕТИКИ. — Ми сказали, що укінченово-зашорену людську духовість творить гармонійна синтеза інтелекту й почуття. Але щоб та духовість була повноцінною, щоб була вона правдиво-людською, відповідаючи високому титулові людини, цій найвищій живій істоті, що має образ і подобу Божу, — конче потрібно, щоб та гармонійно-збудована людська духовість мала надійну, міцну підвальну. Тією підвальною є *людська етика* як система приписів і

норм, що скеровують думку та чин кожної людської індивідуальності по такій життєвій лінії, яка не перетинає подібних ліній інших індивідуумів та суспільства в цілому.

Етичне виховання було за всіх часів основною точкою виховної програми. Бо ж без неї ціла та програма залишається мертвим, порожньо-формальним, позбавленим належного внутрішнього змісту. А вже за нашого часу, такого бурхливого й хаотичного, так сповненого дезорганізацією й деморалізацією — проблема *морально-етичного виховання сама собою висувається на передній плян*. Її має бути присвячена належна, висока увага, в її напрямі мають бути скеровані головні виховні зусилля.

При наявності міцної *етичної бази* всяка істота з пропорційно-розвиненими інтелектом, почуттям та волею автоматично просякає стихію *внутрішньої дисципліни*, а тим самим легко можна їй прищепити бажані форми зовнішньої дисципліни. Остання має правдивий сенс і реальну цінність лише тоді, коли в ній органічно-стихійно виявляє себе назверх та перша дисципліна. На цьому моменті мають зупинити свою увагу всі ті, що в процесі виховного чину зовсім хибно задовольняються прищепленням об'єктів самої ліпше дисципліни зовнішньої*).

5. ВИХОВАННЯ ЕСТЕТИКИ. — Творець всесвіту зорганизував і впорядкував цей всесвіт за двома основними засадами: засадою доцільнosti і засадою гармонії. Зовнішнім проявом тієї гармонії є безмірна *краса*, що її щедрою рукою розсипано в усій природі. Будучи елементом цієї природи, людина несвідомо підпорядковується одному з основних законів природи — законові краси. Вона інстинктивно любить красу й тому шукає її в своїм життєвім оточенні. Що більше: вона не задовольняється пасивним спогляданням на цю природну красу, а виявляє творчу ініціативу й сама; власними засобами людського духа формує, розвиває й удосконалює красу нову — штучну. Вислідом цієї творчої активності людського духа є *мистецтво*, яке поруч з *наукою* є другим діяман-

*). Автор статті не каже виразно, якої етики слід держатися при вихованні, чи т. зв. розумової, чи християнської, релігійної, десятьох заповідей Божих. Педагогія останніх часів виявила, що т. зв. розумова етика дуже хитка, бо людський розум приймає часто для себе такі етичні норми, які диктують йому особистий, партійний, чи національний egoїзм, як це ми бачили у гітлеризмі. Також показується, що тривкими характерами бувають ті, що вірють в релігійну, Божу санкцію своїх етичних норм. Тому то й бачимо тепер в західно-европ. педагогії такий зворот до християнського виховання, так само як і наш недавній Педаг. З'їзд пішов у тому самому напрямі. Думаємо, що і автор статті мав на думці християнське етичне виховання, сперте на релігійній санкції. — Редакція.

том, що здобить корону людини як ініціативно-творчої істоти, що підкорила собі довгільне земне життя й керує ним за своєю вподобою. Тож мистецтво не є якимсь пишним люксусом, здивим другорядним додатком людської духовості; ні, воно спонтанно повстає з органічних потреб цієї духовості й маніфестує собою її стихійний порив до гармонії й краси. Цей благородний порив людської душі ми звемо *естетичним почуттям*. Його вернину, ембріональний зародок носить у собі кожна людська істота. Але, як і всякий інший зародок, воно потребує плекання, дбайливого догляду, ніжної опіки. Це плекання й цю опіку ми знаходимо — як самозрозумілі в своїй необхідності — у всіх модерних виховних системах культурного світу.

6. ВИХОВАННЯ ПОЧУТТЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО Й НАЦІОНАЛЬНОГО ОБОВ'ЯЗКУ. — Доля судила людині *співживти* з іншими, подібними їй людьми та спільно з ними організувати й творити всі форми життя. Саме тому один філософ античної Греції назавв людину „*суспільним створінням*.“

Проведене згори самим життям скупчення людей в громаді, в менші або більші суспільні групи, полегшує людині всі фази її боротьби за вигідніші й красні умовини життя та дає їй право *індивідуально* користуватися всіма тими життєвими досягненнями, які здобуто *колективними* зусиллями громадянської спільноти. Але всякі права завжди ідуть у парі з відповідними обов'язками. Тому від працівників уже часів організоване суспільство накладає на всіх своїх членів відповідні *громадянські обов'язки*. Свідомість *конечності, неуникальності та святості* ось такого громадянського обов'язку має тягло прищеплюватись кожній людській істоті в процесі її виховання, і то вже з наймолодшого віку. Всяке спізнення в цьому напрямі і всякий недогляд сплоджує пізніше т.зв. *асоціальні типи*, які, не зважаючи на свою природну обдарованість, а інколи може й талановитість, стають не користю для рідного суспільства, а тільки його тягарем. То ж *виховання молодої істоти на майбутнього здорового і повновартого члена рідного суспільства має бути основним завданням підготови її до майбутнього життя*. Це виховання має проводити саме суспільство, а то широким, розгорненим фронтом, спираючись при цьому на родину і школу.

*

Раса, кров, спільна мова, а головно спільна історична традиція, спільні державницькі прямування і прагнення та спільна психіка дають у своїм сумарнім співдіянні той фе-

номен, що його ми звемо *нацією*. Це поняття містить у собі без сумніву певний *іраціональний* елемент. Спираючись саме на цій іраціональноті, прихильники інтернаціоналізму намагаються здискредитувати її логічно перекреслити національну ідею. Але вона легко витримує ті люті наскоки й виявляє надпересічну життезадатність — саме через ту іраціональність своєї природи. У всякому разі ХХ. століття почалось і тимчасом проходить під знаком виразної моральної гегемонії національної ідеї. Проектоване нині створення світової держави ніяк не означатиме перемоги інтернаціоналізму й ліквідації національного індивідуалізму, а тільки здійснення конфедераційного гасла щодо вільних у своїх думках і вирішеннях об'єднаних націй. Тож національний принцип ще не ліквідується, він лише достосовується до специфічних потреб сучасної політичної дійсності. Тому то у всіх народів зберігається її на далі у повнім його розсягу *національний* напрям виховання. Його лише доповнюється нині іншим найmodернішим *принципом міжнаціональної солідарності й співпраці*.

Для нашого народу, якого суверенні національні права в останню чвертину століття так зухвало порушені іншими національностями та брутально потоптані силами московського й німецького імперіялізмів та ще й надалі загрожені хижацькими зазіханнями деяких наших сусідів, — національний напрям виховання диктує не лише природний інстинкт самозбереження, але теж і етична засада оборони потоптаного права й справедливости.

Тільки мусимо зробити застереження на адресу того зоологічного націоналізму, який проявився був у гітлерівськім націоналсоціалізмі. З його погубних прикмет згадаймо хоч такі: повне відкинення вікових зasad людської етики й моралі та заміна „культу права“ „культом насильства“; як логічний наслідок цього — нетolerантне ставлення до інших ідеологічних систем та знищення громадянських свобод; нездатність до самоаналізи й самокритики, а в зв'язку з тим невміння спостерегти негативні прояви у своїй національній стихії та позитивні, гідні наслідування прояви в стихіях чужонаціональних, а через те переоцінка сил своєї нації та недооцінка сил націй інших; і нарешті перетворення природної, а тому й святої національної ідеї в штучно-створену й штучно-культуривану ідею націоналістичну, яка на тлі вікових розвоєвих тенденцій німецької національної духовості виглядає як чудернацький гомункулюс, і багато інших.

Не зупиняємося над проявами тих тенденцій у площині політичній, бо це нас, педагогів, безпосередньо не торкається,

але цікавимось і мусимо цікавитись їхніми проявами у сфері педагогічній, де не сміє дійти до жодного фальсифікату і де інтереси цілої нації не можуть бути заступлені інтересами однієї політичної групи. Тому то з усією рішучістю ставимо вимогу: *напрям виховання нашої шкільної молоді має бути „національним“, а не „націоналістичним“*. Приєднання до тієї чи іншої політичної ідеології залишаємо свободному виборові самої молоді після того, як вона переступить межу духової зрілості.

7. ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ. — Людина прив'язується не тільки до інших живих істот, але теж і до мертвих предметів свого повсякденного оточення. З тієї прив'язаності повстас любов до Рідного Краю — почуття патріотизму. В своєму розсягу почуття це є ширшим від почуття національного, яке воно собі підпорядковує. Адже ж патріотизм буває і процвітає також і в державах багатонаціональних, де приналежність населення до різних національних груп не перешкоджає їм палко любити свою спільну батьківщину. Тим більш виправданим є це почуття у таких народів, де поняття нації покривається з поняттям держави, як от є це у нас, українців. То ж усі життєві обставини промовляють за те, що в українському народі почуття патріотизму має бути органічним і глибоким, а тому життєво-ефектовним, практично-діяльним.

Реальну ціну має лише патріотизм жертвенний, цебто такий, який не ვимагає від національного загалу жодних зисків, жодних премій і винагород, а натомість усе ладен на офіри, на нічим не обмежені жертви. Саме цей патріотизм мав на увазі видатний наш громадянський діяч Євген Чикаленко, який сказав колись ось ці золоті слова: „Україна повстане аж тоді, коли кожний українець кохатиме свою батьківщину не лише „до глибини душі“, але й „до глибини кишень“. Саме ось такий безінтересовний і вічножертвенний патріотизм маємо ми виховувати в нашім громадянстві, а зокрема в нашої молоді; патріотизм, спертий на сповнення громадянського й національного обов'язку, а не на декламацію гучних гасел і маніфестацію декоративного націоналізму.“

Проф. Борис Лисянський

Мое серце б'ється для моїх шкільних дітей. Їх щастя — це мое щастя, їх радість — це моя радість. Від ранку до вечора і кожної хвилини нехай діти читають це з моого обличчя.

Й. Г. Пестальоцці

ТЕПЕРІШНІ ЗАВДАННЯ і РОЛЯ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ

(Уривок з доповіді *)

Щойно II. світова війна пробуджує людство з твердого засліплення, з тієї духової порожнечі, з того тоталізму природничо-механістичної, матеріалістичної і технічної доби, що витворила в людині духову пустку, „*horror vacui animi*“.

З філософічного боку зроджуються нові багатонадійні аспекти, що їх можна спостерегти в пробудженні забутого вже ідеалізму і християнського реалізму (H. E. Hengstenberg: *Die geistigen Ursachen unseres Zusammenbruchs und ihre Überwindung*, Heidelberg 1947) та поширеного нім. філософом Венцелем т. зв. реального ідеалізму; з природознавчого боку помітні сильні впливи метафізики на фізику (Плянк, Гайсенберг, Паскуаль Йордан) і теології на біологію (Гайденгайм, Дак, Бавінк). Усі вони, як стверджує Neuhänsler (у своїй праці: „*Über die philos. Besinnung der Welt*“, „*Geistige Welt*“, 1947/48, Н. 1) наближаються до пізнання світової гармонії і створення світу в християнському розумінню. А де вже ясний доказ, що людство починає звертатися до вищих духових принципів і вступає на правильний шлях свого духового буття. Проф. Венцель окреслює сучасний філософічний світогляд як синтез реалізму, ідеалізму і новочасного християнського гуманізму, в розумінню найвищого духового добра, яке називає: спектр християнства й гуманізму (Див. Aloys Wenzel, „*Philosophie*“, Nürnberg, 1946).

Християнство й гуманізм — це, на думку проф. в США André Maurois, дві тверді основи, на яких маємо оперти нашу духову майбутність, нашу національну і загальну культуру. Це головне завдання лежить сьогодні перед європейською педагогією і перед європейським шкільництвом зокрема.

А що ціла Європа стоїть сьогодні на духовому розпутьті, то також і всякі зарадчі методи й заходи треба розглядати тепер не йнакше, як тільки під аспектом тої глобальної двобігуновости сил, які нині, напружуючись, вирішують долю земної кулі. Серед того напруженого співвідношення сил велике значення мають не тільки чисто політичні чи економічні вирішення, але передусім культурні моменти, бо тільки духовно-психічне оздоровлення сьогоднішнього світу може поліпшити стан і лад вібруючого в хаосі людства. У вири

*) Виголошеної на Міжзон. Шедаг. З'їзді на Фраймані 28. 8. 1948. п. з. „Головні причини і тенденції шкільних реформ в останні часи“.

цих воюючих за першість сил виступають у перших лавах дві сильні духові течії: з одного боку англосаксонський індивідуалізм разом з європейським гуманітарним демократизмом та християнським соціалізмом (чи, докладніше кажучи, — солідаризмом) і з другого боку матеріалістичний колективізм разом з економічним екстремним соціалізмом та державним авторитаризмом і тоталізмом. Боротьба між ними йде, правда, назовні тільки в різнонапрямних економічних формах і в політичних структурах, але використовуються всередині до того різні численні засоби духово-культурного впливу, між тим також і шкільних реформ. Середня школа займає на полі змагання цих двох духових протилежних собі течій центральну позицію. Її ролю як головного культурно-політичного фактора зрозуміли дуже добре обидва світи, як східний світ абсолютноного неоавторитаризму, так і світ Заходу,—світ т.зв. неогуманітезму. І тому проф. д-р Й. Штеффес у своїй праці „Entwickelungslinien des abendländischen Menschen“, „Universitas“, Sept. 1947) стверджує, що потенція майбутнього борця за Христові ідеали і за волю зах.-европ. культури залежить насамперед від сили, що її влиє в нове покоління зах.-європейська школа. А святим обов'язком тієї школи є сьогодні виховати твердих носіїв зах.-європейської традиції з її національними, християнськими та реально-гуманістичними принципами. В результаті дії цих трьох всередині і назовні діючих світів добачує Штеффес властиву суть і вартість зах.-європейської людини, яка знайде своє завершення щойно тоді, коли буде намагатися гармонійно сполучати зовнішню форму з внутрішньою якістю, одиницю з загалом, особу з природою, закон з волею, фізику з метафізицою, безцільність з доцільністю, ентузіазм з раціональною критикою. Інакше кажучи, вся виховна робота зах.-європейського типу людини мусить спиратися на ясній і тривкій площині співвідношення світу — людини — Бога*). У зв'язку з тим мусять зникнути чи зійти на другий план усякі природно-інклінаційні резистементи, що можуть загрожувати духовій диспозиції зах.-європейської людини як ззовні так і зсередини. Зсередини треба добачувати загрозу у вузькій спеціалізації, що втратила свій зв'язок з цілістю, в розбитті людського „я“ на окремі чинники, в ізоляції від духового життя загалу, в її психічній порожнечі, бо саме через те зроджується в суспільствах: дикий фанатизм, формалізм, релігійний індиферентизм та соціальний хаос, які Карло Ясперс („Vom europ. Geist“, München, 1947) слушно

*) P. Steffes : „Christliche Existenz inmitten der Welt“, Düsseldorf, 1947.

вважає за „прояви нещастя на духовій структурі західно-європейської людини“.

Не малої ваги є також і небезпека ззовні, яку треба добачувати у духовій постійній зустрічі Західу з народами далекого і близького Сходу, які почивають себе вищими від европейської людини, бо в ній, як вони думають, немає твердої віри духа і ясного погляду на цілість життя. І тому німецький учений Густав фон Веттер у своїй книзі „Das System des sowjetrussischen dialektischen Materialismus“ побоюється, що при безпосередній зустрічі зах. культури з східною може настути катастрофа саме для народів Західу, якщо їм недоставати буде всеохопної універсальної духовості, однонапрямної метафізики і релігії. Тому перед зах.-европейською людиною стоять сьогодні спеціальні завдання. Вона мусить усвідомити собі сьогоднішню свою роля, вона мусить винтворити в собі повну духову обнову, в поїти в себе і в довкілля великого духа віри і любови до рідної релігії, культури і своїх національних традицій і бути готовою стати віч-на-віч з своїм духовим ворогом до бою. Реалізувати ці завдання має насамперед середня школа, бо в ній саме йшов і йде від віків цей живий духовий фактор сили європейської духовості, що проходить від Платона й Гомера через Тому з Аквіну аж до часів Шекспіра, Гете і Плянка та обіймає світ Одиссея, Парсивала, Гамлета і Тартаріна з Таракону.

Немає мабуть ніякої такої творчої виховної бази, що мала б змогу діяти в такій ширині, як саме середня школа. І це зовсім зрозуміло. Радіюс впливу й сили дії в народній школі ще за скупий, а в високих школах людина є вже під сильним тиском факультативного обмеження. Зате в середній школі душа молодої людини постійно й безпосередньо зустрічається з тим світом, який формує її погляд на життя народів, їх культуру й духову силу і цим виробляє в неї самосвідомість і самовідчуття близького споріднення з цим світом. У тому саме розумінні були середні школи гітлерівської Німеччини найтвердшим бастіоном шовіністичної німецької духовості, а середні школи СРСР — школою російського большевизму. Не інакше завдання стоять сьогодні і перед школами західної Європи та заокеанських країв. Вони, як каже німецький філософ Лерш (у відомій нам праці „Der Mensch der Gegenwart“, München, 1947), „розвивають індивідуальність людини справжньої типізації і упересічення тілесної і душевної фізіономії, вони конфекціонують погляди і зрівнюють напрями волі“; або, кажучи словами Девея:

„вони є кузнечою аристопайдеї і невичерпним джерелом суспільної еліти“. Вони вже з власної природи є найважливішим осередком виховання провідників кожної спільноти і найкращим фактором культури кожного народу. Тому мав слухність Сюверн, коли 1809. року писав: коли хочеш пізнати стан духової вартості якогось народу, можеш найкраще його пізнати в безпосередній зустрічі з його середнім шкільництвом.

Так! Душа народу міститься в культурному світі в школі, бо школа саме є центральним місцем реалізування виховних принципів даної спільноти. Отже, середня школа— це не презентація суспільства, але це тиха і повільна майстерня духової суті кожного суспільства. А що духову суть сучасності захищали механічні сили дикого тоталізму і матеріального авторитатизму, то зах.-європейські національні спільноти, щоб зберегти своє „я“ і зберегти перед загибллю свою культуру та витворити в собі нового духа майбутності, поставили собі за основне завдання дати тверді основи виховання нової людини, дати, іншими словами, такі тривкі фундаменти своїм школам, щоб вони дійсно відображували духа народу, його потреби і вимоги, його вартість і силу. Тому зараз після II. світової війни покотилися по цілій Європі наче лявіна різні шкільні реформи. І це сталося не тільки в окупаційних краях розбитої Німеччини, де заїшло навіть у ті краї, що не бачили военної хуртовини, як напр.: Еспанія, Португалія, Швайцарія, а вкінці також Англія і Америка. Та всі ці переформування чи направи шкільних систем мають передусім внутрішній характер; вони дають в новій формі новий зміст. Це по суті реформи виховання, це шляхи, по яких ідуть основні принципи виховання нової західної європейської людини.

І хоч системи шкільництва назовні в усіх краях Європи й Америки є трохи різні, так, як зрештою різною є в кожному народі його історична духовна позиція і його психічна структура, то вимоги внутрішнього змісту шкільництва мусять сьогодні йти тими самими шляхами, а саме: а) шляхом християнського рекреаціонізму, б) національного традиціоналізму, в) практичного неогуманізму.

На них спирається внутрішня структура всього зах.-європейського шкільництва. Її основна мета дати світові нову людину, нового носія християнських зasad, національної культури і традиції, презентанта правди, посвяти і любови, гуманного мужа або людину, повну чесноти, дати християнського гуманіста в ширшому значенні. Це фундаменти, на

яких спирається сьогоднішня педагогіка Європи й заокеанських країв, це рамки, на яких побудовані сьогоднішні шкільні системи, це головні основи і причини сьогоднішніх шкільних форм і реформ.

Проф. Д-р Василь Стецюк

МУЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ

Чи справді є діти,* що не мають замилування до музики і не мають слуху? Кожна дитина родиться глуха і щойно між другим і шостим днем після народження починає сприймати слухові враження. Якщо дитина по чотирьох тижнях не сприймає сильніших звуків, тоді можна уважати її за глуху. Спочатку дитина вразлива тільки на сильніші звуки, але її слухові враження зростають, бо її слуховий апарат росте й розвивається. Щойно між третім і п'ятим місяцем реагує дитина на напрямок походження слухових хвиль і дивиться чи обертається у тому підрядку. Вона вже пізнає маму і близьких свого оточення по голосі, вона не розуміє ще слів, мови, але пізнає краску голосу. Вже у цьому віці люблять діти слухати шуму вітру, тикання годинника і самі пробують видавати подібні звуки. Першими звуками є „а“ відчіненими губами і „м“ замкненими. З цього й повстають перші склади ам, ма, мама.

Загально поширена думка, що діти родяться з музикальним талантом, або його зовсім не мають. Якщо діти, на думку батьків, не мають музикальних здібностей, то їх не вчать музики і не зацікавлюють нею; тому виростають з них люди байдужі до музикального мистецтва.

Щоб сприймати музику, себто тони, з яких складається музичний твір, треба розрізняти висоту, краску і силу тонів та відчувати ритм. Про слух я вже сказав, а почуття ритму — руху — є можна відмовити ніякій дитині, бо вже від перших днів життя заколисує її ритмічний рух колиски, чи рух на руках матері. Зрештою, ритм є питомий кожному організмові, бо рухи серця, легенів, крові є ритмічними рухами. Під впливом пісні або ритмічних ударів дитина виконує рухи або їх наслідує, це її бавить і заспокоює.

Вже однорічна дитина розрізняє веселу і сумну мелодію і, хоч ще не розуміє слів, смеється і тішиться веселою піснею, сумує або плаче при сумній, тужливій пісні. Це значить, що дитина вже має зрозуміння для правильних звуків (тонів) і їх взаємних віддалень (інтервалів). У дальших роках життя

* Через недостатчу місця пропускаємо вступ до цієї статті. Ред.

ці здібності розвиваються, головно ритмічні, бо вже сама намагається виконувати різні рухи до ритму пісні.

Якщо дитина росте в домі, де чує музику (гру на інструментах або спів), то її музичні здібності розвиваються, а якщо ні, — то вони видіють і тоді батьки кажуть, що дитина не музикальна. Найкращий доказ для цього маємо у нашій народній музикальності, якою перевищаемо всі інші народи. Сільські діти виростають, або, скажім краще, виростали серед співів, що лунали колись по наших селах цілий рік. Ця обставина витворила музикальність нашого народу і дала багаті скарби народної музичної творчості. Розвивати музичні здібності дитини можна вже від наймолодшого віку дитини відповідним школенням, а саме співом пісень та ритмічними вправами (ритмічною руханкою). Коли хочемо виховати музикальних дітей, то треба починати від 4—5 років та не давати змарніти їхньому музикальному змислові. Дальший успішний розвиток має перейняття школа, навчаючи легкі, прості, мелодійні пісеньки (дит. садок), дво- і три-голосові (народна школа) та хоральні пісні у дальших роках навчання. Гра на музичних інструментах від 7.-8. року життя розвиває і збільшує музикальні здібності. Кожна здібність дитини розвивається скоками. Високий ступінь розвитку спостерігаємо у 10. і 12. р. життя, ошіля приходить затримка і знову зростання до 12. р., а по ваганнях у 13. р. (початок дозрівання) знову зростання. Між 15. і 20. р. спостерігаємо нове зростання зацікавлення і здібностей.

Музикальне виховання має ціль — розвивати здібність пізнати, сприймати й розуміти музичні твори. А що музика — це мистецтво, то, як і кожне мистецтво, впливає вона на культурний рівень одиниці, а через те і на загальний культурний рівень народу, підносить його на вищий щабель суспільного життя та забагачує це життя, як каже визначний німецький компоніст Гуго Вольф. Вислідом музикального виховання є або музика-мистець, що працює для розвитку цього мистецтва (професійні студії), або музика-аматор (любитель), що навчився виконувати музичні твори, їх розуміти і може поширювати це знання. Вони мають розбуджувати природні музичні здібності в інших і їх розвивати. Цьому розвиткові мусять сприяти також і умовини, у яких живе дана одиниця. Велике місто з його виробленням музичним життям (концерти, оперні театри, музичні школи) впливає корисно на розвій музичних здібностей, хоч, з другого боку, може воно й некорисно діє на молодь легкою чи там „лубочною“ музикою, що її поширяють каварні, бари, танкові льокалі і подібні підприємства. Така музика дорівнює своїм впливом

поганій літературі, що псує духа молоді. Також соціальні відносини відіграють при цьому свою роль. Багато здібних дітей не може вчитися музики, бо на це не дозволяють їм матеріальні умовини, а навчання музики, як і кожного мистецтва, не є дешеве. Купівля чи випозичення інструменту, музичні книжки й ноти, шкільні оплати вимагають більшого вкладу грошей. В цьому випадку з допомогою повинні прийти суспільні чи громадські установи та допомогти здібним і працьовитим учням, бо кожна освічена одиниця, а тим більше мистецько освічена, є цінністю нації. Така допомога не повинна обмежитися тільки до грошей чи так зв. стипендій. Основою такої допомоги повинні бути виховні інститути, гуртожитки чи бурси для дітей, що посвятилися музиці як своєму майбутньому фахові. Там учень дістается в своєрідне мистецьке оточення, що сприяє розвиткові його таланту і мистецької досконалості, а відділяє від поганих і некорисних впливів. Ясна річ, що такі виховні інститути мусуть дійсно відповідати своєму завданню під кожним поглядом.

Навчання і виховання музикальних одиниць може бути або індивідуальне (одиничне) або гуртове (шкільне). Одиничне, себто позашкільне — домашнє — має цю добру властивість, що учень зискує на часі, учитель може більше звертати уваги на його індивідуальність, а батьки можуть впливати на свою дитину й тому для нефахового (аматорського) виховання воно більше підходить. Також початки музики краще подавати одиничною методою. Негативні прикмети цього навчання — це недостача ривалязії, яка корисно впливає на пильність учня, деяка безпліановість щодо наукового матеріалу, брак визначеності цілі, поділу навчання на роки чи курси і под. При такому навчанні відпадають звичайно потрібні для музикального виховання допоміжні предмети, як ритмічні вправи, гуртова гра, хоральні вправи і подібні предмети, які конче потрібні для повної музичної освіти.

Потребу гуртового (шкільного) навчання і виховання зрозуміли вже в давнині й це довело до засновування музичних чи співацьких шкіл. Перша *schola cantorum* повстала в Римі 600 р. Опісля розвинулися церковні музичні школи і сиротинці, де навчали музики, які названо „*conservatorio*“ — (шізняша назва для вищих музичних шкіл — консерваторій). Найстарша консерваторія була в Неаполі у 16. сторіччі: *Conservatorio di Sant' Onofrio*. В 1793 р. засновано консерваторію в Парижі, опісля у Празі (1811), Відні, Кельні, Берліні і т. д.

Навчання музики, головно на вищих роках, є не тільки тяжке; воно томить і абсорбує учня. Цю працю треба полегшувати й підносити відпорність організму учня. Цьому спри-

яють: ритмічна руханка (головно методою Далькрозе), легкий спорт та руханкові вправи. Вони дають відпочинок для ума і зміцнюють здоров'я; треба їх тільки вміло стосувати.

Ідучи цими шляхами у музичному вихованні, відкриємо не тільки багато талантів серед нашої молоді, але виховавши також музикальну сусільність, а це причиниться до піднесення загального культурного рівня нашої нації.

Osin Залеський

МІЖЗОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГЧНИЙ ЗІЗД

в днях 26. і 27. серпня 1948

(Докінчення)

3) Далі відчитав третю з черги доповідь проф. д-р Василь Степюк: *Головні тенденції реформ в останні часи*. Зміст доповіді: „*Bella praeterita futura incerta faciunt et prosperitatem in novas condicione coniciunt*“ (Минулі війни роблять майбутність непевною і сумовлюють, успіх новими обставинами, Тома Морус). — „*Qui quod ei praetererit, ratione corrigit, ei futura prospereiora obiciuntur*“ (Хто поправляє розумом те, що з ним було, для того майбутність буде сприятливіша, св. Тома з Аквіну). Сьогодні світ став — на думку Вельти — перед проблемою, чи відерхить сьогоднішнє людство цю Абсолютом зіслану спробу, чи може воно стане останнім уже свідком власного занепаду й ліквідації його віковичної культури, що вже на наших очах починає котитися по похиляй площі в безодню“ (E. Welty: „*Die Entscheidung in die Zukunft*“, Гайдельберг, 1947).

Новочасні філософи подають різні причини теперішньої економічної і духової кризи та засоби поліпшення такого стану, однаке поліпшення не буде, доки культура знову не вернеться до справжніх внутрішніх вартоостей духа. Людське життя плило від найдавніших часів трьома шляхами: 1) людської природи, 2) природного порядку, 3) з допомогою техніки. До кінця 18. в. між тими трьома шляхами панувала гармонія і рівновага й тому історичні катастрофи, як 100-літня чи 30-літня війна, не приносили завеликих знищень. Щойно в 19. в. рівновага захиталася, техніка оволоділа всією живою й мертвю природою і підкорила собі людського духа, який став рабом техніки — живою машиною (америк. теолог Stedman). Через те зникли вищі ідеали краси, добра і благородства учинків та єдність людини з Абсолютом, а люди в розумінні св. Августина, що „зважають на земне, але люблять небесне“, чи в грецькому розумінні „антропої“ (ті, що живуть вищими ідеалами) перемінилися у „viri technici“, а це довело накінець до заперечення релігії, моралі і волі духа, всіх правних і моральних норм, до того „*horrug vacui animi*“ (жах порожнечі духа) і знидіння всієї людської духовості.

Вихід з такої духової ситуації вказав уже славний романтик Новалис: „Якщо люди хочуть зробити вперед тільки єдиний крок у напрямі оволодіння зовнішньою природою з допомогою техніки й організаційної штуки, то наперед мусять зробити три кроки етичного поглиблення внутр., якщо з того тільки зовнішнього поступу не мас повстati безмежне нещасть“. Тієї самої думки є дир. UNESCO, проф. Huxley („*Die notwendigen Voraussetzungen des Fortschrittes*“). Отже, передусім треба вилікувати людську духовість, виховати нову людину з високою етикою. Це завдання теперішньої педагогії — забудувати „*regenne monumentum posteritatis*“ (вічний пам'ятник для нащадків, Гораций, с. III. 30).

Різні були в минулому виховні ідеали: Платона й Аристотеля, християнсько-середньовічний, ідеал ренесансу й барока, розумово-реалістичний Русса, чи ідеали абсолютизму, ліберального соціалізму, неогуманіст, індивідуалізму, Девесвого прогресизму, технічного революціонізму, чи большевицького колективізму. Після цієї П. світової війни зарисувався у філософії і педагогії Заходу виховний ідеал людини з християнськими та реально-гуманістичними принципами, як теж з національними традиціями, або т.зв. ідеал неогуманізму ідеонізму. Внутрішня структура зах. шкільництва спирається тепер на трьох основах: 1) християнського рекреаціонізму, 2) національного традиціоналізму, 3) практичного неогуманізму, які мають прищепити молоді передусім середні школи (до частину доповіді містимо окремо в цьому числі і тому ближче над нею не зупиняємося).

Дальшу частину доповіді ілюстрували розвішенні на стіні схематичні таблиці побудови шкільництва в зах.-європейських та заморських краях, які доповідач докладно пояснив:

В Англії є: 1) елементарні школи (6—16 р. життя), 30% церковні, а решта світські на удержанні громад чи міст, з безплатним для дітей навчанням, з дешевим обідом для дітей, спільним з учителями і з науковою 9—12 і 14—16 годин; 2) середні загально-освітні школи (secondary schools) від 11 р. ж., 8 кл., до 1946 реально-гуманістичні, а від 1946 поділені на три ступені: а) нижчий 1—2 кл., заг.-освітній; б) середній: 3—6 кл. з двома напрямками — літературним з лат. мов. та математикою — і науковим з латинськ. і грецькою мовами та теж математикою. Після малої матури переходятять учні до фахових школ, або до в) третього ступеня середн. школи: 7—8 кл., з літературним, або науковим напрямком (учні спеціалізуються в якісь групі предметів). Крім того існує ще другий тип середньої школи — grammar schools з чисто гуманіст. і мовоznавчим напрямком. Наука в обох типах безоплатна. Третій тип середн. загально-освітньої школи (public schools) найстарший (1482), тільки для аристократії, бо дуже дорогі оплати, від 12 р. ж., 8 кл., закриті, бо враз з інтернатами, незалежні від держави, чисто класичні, в найкращими педагогами Англії і найвищим педагогічним рівнем, з яких вийшли найбільші мужі Англії (Пітт, Гледстон, Байрон, Черчіль і б. інш.). Щойно з 1946 р. Education Act почало робити спробу поставити школи на державну базу.

В Франції видано нові напрямні в 1946 р., які охоплюють релігійне, класичне й національне виховання та які впровадили малі зміни в попередній системі. Тепер є у Франції 5 клясові народні школи, далі середні фахові і два роди 7-клясовых гімназій: а) державні, зв. ліцеї (в більших містах) і б) міські, зв. коледжі, в менших містах. Ліцеї мають класичний і т.зв. модернізм, а коледжі — ще й 3-тій тип матем.-технічний. Перша кл. гімназії є спільна для всіх типів, після якої учіт. збір спрямовує учнів до відповідних типів гімназій. В коледжах по 6 кл. може учень здати кінцевий іспит і перейти на фахові або доповінальні педагогічні дворічні курси. Сьома кл. гімназії підготовляє учня не так до університетських студій, як радіш до потрійного кінцевого іспиту: 1) державного конкурсового іспиту, 2) іспиту зрілості, і 3) вступного іспиту в університет. Перший іспит є звичайно добровільний, але, коли учень хоче бути звільненим з вступного іспиту на один з факультетів університету, мусить його здавати. Іспити зрілості складають абітурієнти в університеті з тим, що членами комісії є запрошенні учителі одного з ліцеїв і доценти університету. Абсолювенти, що склали матуру з дуже добрим успіхом і хочууть посвятитися студіям: філософічним, педагогічним, політехнічним або політичним, залишаються ще на 2—3 роки в ліцеї на найвищому пропедевтичному курсі, а після його закінчення переходять на вищі роки університету або до спеціальних наукових інститутів, т.зв. Ecole Normale

Superieure, яких в цілій Франції є тільки два, або до спеціальної наукової академії т. зв. „College de France“. Це рід семінарів, що підготовляють студентів до конкурсних іспитів з даної дисципліни, після яких кандидати одержують дипломи, що є рівнорядними з нашим докторатом. Щодо університетських студій і взагалі високого франц. шкільництва, то тут у цьому році мають бути великі зміни в самій іх організації і формі студій. Йде тут в основному про те, що так, як у Німеччині, деякі високошкільні кола домагаються зміни дотеперішнього характеру університету з специфічно дослідного на загальний фаховий.

В Португалії: Шкільний примус від 5 до 15 р. життя, народна нижча школа (5-річна), вища (3-річна), фахові школи, особливо промислові, або 6-кл. гімназії з класичним, модерним або мат.-прир. типом, а потім 2-річні ліцеї з типами філос., мат.-фіз., загальним, і біологіч., а крім того 3-річні педагог. ліцеї. Основи виховання: релігійна, національна й гуманістична.

Еспанія: 5-річна народна школа як підбудова середніх школи і 9 річна народ. школа як підбудова фахової школи; далі 5 кл. гуманіст. гімназії і 3-річний ліцей з різними типами. Виховні основи: релігія, стародавня культура і націон. державознавство.

Далі доповідач зобразив ще американське шкільництво і тендерішні шкільні реформи в Німеччині (ці уривки вмістимо в черговому числі).

Українське шкільництво мусить виховати нових, здорових і свідомих носіїв українського національного духа, репрезентантів українського гуманізму та еонізму. З наших шкіл мають виходити висококваліфіковані будівничі нашої майбутності, представники дійсної української науки, творці української національної педагогії, носії українського християнства й української культури, сильні борці за нашу правду. Шлях до виховання таких людей мають вказати новій нашій генерації українські педагоги, бо в їх руки, як каже Квітіліян, дано призначення: „animas regere et futura prospicere“ (керувати душами і передбачати майбутність).

Д-р П. Ісаїв: Кореферат до доповіді д-ра В. Стецюка. Зміст доповіді: Хочу доповнити попередню доповідь підкresленням деяких тенденцій у внутрішніх школ. реформах (щодо матеріялу і змісту виховання й навчання). Історично беручи, бачимо в нових часах 4 більші реформи виховно-навчального змісту: 1) коло 1500 р. по Хр. пробився у шкільництво літературний гуманізм, 2) коло 1700 р.—матем.-фізикальний, 3) 1800 р. виринає біологічний освітній мотив. 1804 Пестальоцці уклав плян навчання для народних шкіл, у якому у центрі навчання був світ і Бог, а 1809 проведено в Німеччині, а за нею і в інших краях велику реформу гуман. гімназій, коли в центрі поставлено класичну філологію і стародавню класичну культуру. 4) Щойно під кінець 19. віку і після 1-ої світової війни коштом класичної культури покладено натиск на природознавство, математику і фізику.

Краще виступлять тенденції шкільних реформ, коли пройдемо їх за виховно-навчальн. цілями, яких в основному є 4: 1) оформити відповідний характер (світогляд і етичні засади, сперті відповідно розвинених почуттях і сильній волі), 2) розвинуті інтелігеннію молоді (увагу, спостережливість, швидку орієнтацію, пам'ять, асоціацію, самостійне критичне мислення), 3) подати потрібні відомості і заняття, 4) розвинуті фізичне здоров'я і справність.

Ад 1) В середньовіччю виховувано характер, спираючи його повністю на християнській релігії і десятюх заповідях Божих. Доба раціоналізму і 19. вік ввели т. зв. розумову етику, тобто санкціоновану не релігією і Божими заповідями, а розумовими вимогами і добром суспільності, нації, держави чи цілого людства, через що висунено наперед соціальне й державницьке виховання — в одних державах у демократичному, а в

деяких у тоталістичному напрямку. Розумова санкція виявилася заслаба у вихованні, бо а) пристрасті мають більший вплив на волю, як розум, б), "що голова, то розум" — повстало дуже багато розбіжних і противорічних інтерпретацій, що є етичне — а це все довело до аморальності і вирізування міліонів людей „для добра нації“ (гітлеризм) чи „добра робітничої кляси“ (большевізм). Через те по II. світовій війні бачимо в педагогії західних країв знову помітний поворот до релігійного виховання не тільки через а) наочні наслідки розумової етики, але й тому, що б) в природничих науках та в філософії останніх 10-літь захитався матеріалізм, а сильно зарисувався ідеалізм і в) педагог. психологія встановила, що глибше і добре ведене релігійне виховання дає куди триваліші й більші успіхи. Тим то тепер бачимо намагання до синтезу релігійного виховання і інших систем, тобто релігійного виховання, що користується теж виховними засобами інших систем, але їх спирає на основній релігійній підставі.

Ад 2) Давніше клали вагу передовсім на розвиток пам'яті, а тепер намагаються розвинути насамперед інтелігенцію (самост. мислиння і т. д., див. вище), в якій пам'ять є тільки однією складовою частиною. При тому пам'ять не слід обтяжувати непотрібним баластом, бо вона має свою поємність і згодом нові речі запам'ятаються коштом попередніх. — У спорі, котра група предметів — гуманістична чи мат.-природнича — краще розвиває інтелігенцію, вирішено, що для її повного, тобто всебічного розвитку потрібні обидві предметові групи, через що теперішні пляни загально-освітніх шкіл намагаються створити їх синтезу.

Ад 3) Довгий спір, котрі відомості потрібні для життя, розв'язано так, що введено різні типи шкіл і спеціалізацію; молодь може вибирати собі напрямок освіти відповідно до своїх зацікавлень і здібносів. Усі предмети і їх знання мають своє значення. Класичні мови розвивають тонкість мислення (граматика і переклади), естетичні і етичні почуття (образівість мови, глибокі сентенції, лицарськість і жертвеність героїв). Новітні мови розвивають літературний зміс і виховують відповідно дібрами творами літератури, історія і біологія виховують громадянське почуття і патріотизм, математика і фізика підготовляє таких чотрібних тепер інженерів та підсилює докладність у мисленні і точність у поведінці — тощо.

Ад 4) У фізичному вихованні помітний був напрям мілітаристичний та спортивний (Президія Зізду закликає скорочуватись), але на більче обговорення намає часу.

Далі доповідач вказав на виховно-навчальні тенденції після II. світової війни, але цей уривок доповіді з'ясовуємо у відділі „З педагог. світу“.

Друга дискусія

(подаємо тільки висказані дискутантами тези)

Д-р П. Біланюк: Всупереч твердженням проф. Стецюка народні школи, а то й садки може важніші, як середні, бо до них ходить 90% населення.

Проф. С. Драгоманів: Не згадано міжнародну виховну інституцію UNESCO, яка зібрала у своїх виданнях досвід 54 країв, ані теж не зображене шкільництва в Швейцарії, Бельгії і Голландії. Особиста ініціатива може дати більше, як державна (цитата з Пестальоцці).

Проф. В. Дубровський: Не відкидати зовсім розуму; він не зло, хоч і помилляється, але він божественна іскра. У Франкфурті стоїть частина збомбардованого будинку, а на ній напис: Правді, Красі і Добру — решта завалилася. Це палець Божий вказав, що все матеріальне може бути знищено. Незнашальні тільки ідеали правди, добра і краси, яким служить учитель. Хто у дітей не розвиває почуття тих ідеалів, того діти не будуть любити. (Далі торкається справи визнання з боку ЦПУЕ тільки двох Цер-

ков, а третьої, що недавно повстала, ні і вказує на однім прикладі з шкі життя, які не має наслідки). — В доповідях слід уникати цитатології і не йти сліпо за чужими авторитетами.

Проф. К ош е ль н я к: Дітям слід влоювати змалку не лише знання, а й волю до боротьби за правду (христ. мораль), бо людство впало в пасивізм, тобто знає лихо, а не робить спротиву. Люди встановляють добрі принципи (Атлантійська хартія), але чини їм суперечать: безсилля перед злом. Не тільки знати, а й любити і боротися за правду.

Проф. Гайд а: Не вчимо молоді ремесла і занедбали ми фахову освіту. Світ потребує 80 різних фахів, а наша молодь емігрує не як кваліфіковані фахівці, а йде на чорну працю і гине в копальннях. Отже, виховаймо 1000 кравців, 1000 ремісників і т. д., а ніщо не розіб'є нашої еміграції.

Далі відчитано привіт від СУМ-у.

Дир. Ч у ч к е в и ч б л і ж ч е вияснює наведену проф. Дубровським проблему двох автокефальних правосл. Церков і спричинених тим непорозумінь у їхніх школах. — Деякі місцеві частини Пласту ігнорують школу. Провідник місцевого Пласти сказав, що учень не мусить виконувати того, що каже директор. Теж учень з 3 недост. нотами в кошовим.

Інж. А. Ка ч о р: У нас дуже занедбана справа фахового шкільництва. Фахівців не маємо. Людина по гімназії, без дальших студій, це зломаний чоловік, це півтілігент. Народні школи готують молодь тільки для гімназій, бо не має 7 і 8 класових народних шкіл. Ми поза гімназії не входимо, а хто буде будувати нашу державу?

Проф. Б у ц м а н ю к: Наше громадянство ще не доросло до фахових шкіл. Я боровся за створення фах. школи, але нічого з того не вийшло, бо не було зрозуміння.

Проф. д-р С т е ц ю к, як доповідач, відповідає дискутантам: Говорячи про гімназії, думав я про виховання суспільної еліти — інтелігенції, яку знищив нам ворог. Література про швайдц., бельг. і голландські школи була мені недоступна. Три великі ідеї (добро, краса, правда) повинні виходити від учителів. Релігійне виховання — це найбільша сучасна вимога. Щодо фахових шкіл — то проблеми не можна генералізувати, мовляв: без кравців не повернемось на батьківщину. Нам бракує еліти, і її треба виховувати. Усім треба й фахових знань. В цих питаннях IRO і UNRRA не можуть бути для нас дорожоказами й авторитетом.

Д-р П. Ісаїв відповідє як кореферент: Дві перші доповіді мали загальний, а не організаційний характер: основа виховання. В цілості вирінна питання: чи нам треба більш ремісників, чи свідомої інтелігенції? Ремісники є, мабуть, у краю. Відповідь на те питання залежить від того, чи нам розраховувати на поворот, чи на вічну еміграцію? (Досвід по І-й світовій війні!). Основи виховання у фах. школах — через брак часу — дуже слабі. При тому слід пам'ятати, що людина з доброю середньою освітою опановує практичний фах за 2 місяці. Варто улаштовувати на феріях фахові курси для середньошкільної молоді. Завдання доповідей було подати тенденції зах. європейських шкільних реформ, а не вказівки для нас. Наведені чужі авторитети можуть бути тільки тлом для нас. Щодо Пласти: то пластові правила нікому правильно нормують відношення Пласти до школи; якщо бувають порушення правилників, слід повідомляти про те Гол. Пласт. Старшину. Релігія це не тільки справа одиниць, не тільки справа катехіта: учителі всіх предметів мають (однонапрямно) зного боку доповнити і змінюювати реліг.-моральне виховання.

Директор Ц і с и к: Фахові курси для гімназ. молоді дуже важко провести, бо молодь мало зацікавлена, а теж віякий фахівець, з варстатів IRO не хоче мати в себе ніяких „інтрузів“.

Проф. д-р Л. Б і л е ц ь к і ю: На визнання тільки двох Церков — виплинули істор. факти. Коли відновлено Церкву 1921. р., пленум ЦПУЕ

висловився на користь митр. Полікарпа. — Я радо вітав би в кожній гімназії фахову школу. Я сам, будучи директором, провів у вищих клясах шоферські курси. Однаке деякі фах. школи самоліквідуються, бо батьки не посилають до них дітей. У Пласті — не всюди нормальни відносини, бо в деяких місцевинах дехто намагається і в Пласт впроваджувати політику. — СУМ є монопартійний і тому не може бути в школі, де слід охороняти молодь від партійно-політичних впливів і мати понадпартійний щідхід. На місцях і в Пласті не ідеально, напр., хоч пластуни мають негативні ноти, проте їм не дають відпустки з Пласти, як кажуть пластові принципи. Старшина їм потурає, а це антипедагогічно.

На запитання ін. Качора, чому немає 7 і 8-ми клясовых школ, проф. Білецький відповідає, що тепер зліквідовано 11 гімназій, а на їх місце творяться виці початкові школи з тими клясами.

На запитання проф. Дубровського, чи пленум ЦПУЕ — це вища церковна влада, проф. Білецький відповідає, що такої нема, такою міг би бути хіба Собор або Національна Рада, чи міністерство освіти й віровизнань.

О. протоієрей Білецький: Я задоволений, що всі доповіді стали на становищі христ. виховання. Це найважливіше; все інше — технічні справи. Все залежить від підходу осіб, бо ж немає релігій 1921. і 1942. року. В тих справах винні батьки, що погано впливають на дітей. У релігійних справах потрібний християнський такт. Я сам, як правосл. катехіт, не вагаюся залишати часом своїх учнів під опікою греко-католицького катехіта, бо довіряю його тактовності. Не вільно калічти душі дітей. Християнський дух повинен панувати над сектярством — особливо на чужині.

Інсп. Крилов: Щодо релігійного інциденту, то йдеться про гімназію в Корнберзі, де законовчитель (з Церкви 1942. р.) пів року ображав батьків і Церкву з 1921. р., а потім дітям, що не ходили (за дозволом ЦПУЕ) на його години, дав незадовільні оцінки. Синод до сьогодні не роз'язав тієї справи.

Д-р М. Дольницький: З уваги на шізню пору, слід пересунути актуальні справи на загальні збори Учительської Громади.

З'їзд пропозицію прийняв і вибрав до революційної комісії всіх довоєндачів і д-ра М. Терлецького, інсп. Крилова, п. К. Кульчицьку, інсп. Данилишину, дир. Меденка та як голову комісії д-ра П. Ісаєва.

Загальні Збори Центр. Укр. Учит. Громади (ЦУУГ)

В год. 1930 того ж дня (26. УШ. 1948) відбулися Заг. Збори ЦУУГ, які відкрив урядуючий голова ЦУУГ проф. В. Чередарчук та покликав комісію для перевірки мандатів (М. Терлецький*, В. Данилишин і К. Кульчицька), а Заг. Збори вибрали 1) верифікаційну комісію для перевірки протоколу з попередніх Заг. Зборів (К. Годованець, В. Данилишин і Глушко), 2) комісію для намічення кандидатів до провідних органів (Величко, Данилишин, Коваль, Ісаів, Сакалів, Шигимага і Чучкевич) та 3) Президію Заг. Зборів (В. Дубровський — голова і два секретарі: М. Пасіка та А. Антонович).

Урядуючий голова ЦУУГ В. Чередарчук склав звіт з діяльності, з'ясувоччю докладно такі акції товариства: складення статуту ЦУУГ і його клітин (обласних та місцевих громад) та досягнення затвердження статуту з боку ЦПУЕ, видання 7 чисел педагог.-метод. журналу „Українська Школа“ за редакцією П. Ісаєва (числа 1 — 5 з ліцензією „Нашого Життя“, а чч. 6 — 7 з ліц. пласт. „Молодого Життя“), зорганізування Допомогового Фонду (див. Його правильник в нашім журналі ч. 1; стан

*) Через брак місця всі титули пропускаємо. — Ред.

фонду 5730,10 д. м.), створення кваліфікаційної комісії для вчителів середніх шкіл і зв'язання її з Укр. Вільним Університетом і кваліф. комісії для учит. народних шкіл при вчительській семінарії на Фраймані та комісії для перевірки букваря, підготову до Заг. Зборів та Педаг. З'їзду, які треба було двічі відкладати з незалежних від Г. Управи причин, заангажування організатора ЦУУГ проф. Р. Левицького, участь представників ЦУУГ у З'їзді ЦПУЕ в Ділінгені (це доповнив проф. Білецький) тощо. Фінансовий стан ЦУУГ: готівка 1889,78 д. м., запас часописів 2523, а паперу 350, довжники 4083,40, разом актива 8846,18 д. м.; кредитори 3582,09, передплати 191,12, чистий зиск 5072,97, разом пасива 8846,18 д. м. Управа ЦУУГ відбула 20 засідань.

П. Ісаїв: Вся адміністраційна праця педагог. журналу спочивала в руках проф. Чередарчука, який потрапив перебороти великої труднощі.

Л. Білецький: Проф. Чередарчук, як урядуючий голова, вклав багато труду і працював дуже сумлінно, за що йому треба скласти по-дяку (оплески).

В дискусії над звітом порушено оборону станових інтересів (П. Гайда), зв'язок з чужинецькими учит. організаціями (Клименко) і міжнародною в Парижі, якою членом була Учит. Громада (Лілік), неприсутність делегатів з англ. і франц. зони (Дубровський — Білецький), процентову еміграцію вчителів з робіт. групами і дотеперішні заходи в тій спріві (П. Гайда — К. Годованець), приділ кер-пакетів для вчителів через ІУУГ (К. Годованець, Л. Білецький) тощо.

На внесення Контрольної Комісії (М. Каплистий, В. Стецюк) уділено дотеперішній Головній Управі одноголосно абсолюторії, а на внесення верифік. Комісії прийнято протокол з попередніх Заг. Зборів з 26 — 27. Іу. 1947., а потім на внесення комісії „Матки“ вибрано одноголосно головою Ю. ЦУУГ Василя Чередарчука, а потім великою більшістю голосів членів Гол. Управи, які уконституувалися так: П. Ісаїв — заступ. голови, К. Кульчицька — секретар, А. Качор — скарбник, В. Данилишин, Н. Чапленкова і Г. Коваль — члени, І. Лілік, Величко, О. Андрушків — заст. членів. Контрольна Комісія: В. Радзикович, М. Дольницький, М. Каплистий; заступники чл.: Кисель і Міхневич. Мировий Суд: П. Гайда, О. Залеський, і Ол. Ганкевич; заступники: В. Стецюк і Р. Чубатий. Делегати до Кураторії середніх шкіл: М. Терлецький, П. Ісаїв і І. Сточанський. Делегати на З'їзд ЦПУЕ: голова Гол. Управи В. Чередарчук або його заступник.

При внесеннях, запитаннях і резолюціях вирішено або висловлено побажання: зв'язатись з міжнарод. учит. організацією та з ЮНЕСКО (І. Лілік), створити комісію для перевірки і зміни статуту ЦУУГ, особливо щодо обл. учит. громад (К. Кульчицька, В. Дубровський), членська вкладка 50 фн., вписове 1 н. м., при чому непрацюючі можуть вносити прохання про знижку, подбати про посвідки і виказки для працюючих учителів і членів ЦУУГ (А. Антонович) та про кваліф. посвідки для вчителів від IPO; про охорону праці вчителів та оплати за лікування хворих, зміцнити зв'язок з іншими зонами або створити зональні централі, забезпечити школи підручниками (Дубровський), а інші резолюції обговорити чергового дня на Міжзон. Педаг. З'їзді.

27. серпня 1948

Дополудня радили секції для окремих предметів навчання, а також секція для дитячих садків, зокрема директори народних і директори середніх шкіл та ухвалили такі резолюції (з уваги на недостачу місця по-дасмо телеграфічним стилем тільки їх суть):

Секція греко-католицької релігії: програма не потребує ніяких змін.

Секція православної релігії: 1) видрукувати доповідь П. Біланюка; 2) всі вчителі повинні виховувати в реліг. дусі і давати добрий приклад; 3) відбувати перед навчанням спільну молитву православних дітей всіх класів і правосл. учителів; 4) видати підручник для релігії, а фондові просити в ЗУДАК.

Секція української мови: створити комісію 5-тьох, яка до 2 тижн. випрацює вказівки для реалізації програми та апелювати до вчителів, щоб вони дбали про чистоту рідної мови.

Секція латинської і грецької мови: навчати лат. мову від 1 кл. гімн. і створити 2-3 гімназії в грецькою мовою.

Секція англійської мови: дати в 1 кл. гімн. — 5 год., в 2-3 кл. — 4 год. англ. мови; 2) видати: а) переходову програму навчання для 6-8 кл., б) англійську хрестоматію.

Секція німецької мови: устійнити з баварським Міністр. Осв. підручники й лектури.

Історична секція: 1) в 3 і 4 кл. гімн. дати матеріал 1476—1648 по Хр., а в останніх місяцях 4 кл. науку про державу; 2) брати більше до уваги преісторію (5 кл.) й історію англосаських країв, Китаю й Японії; 3) збільшити в 8 кл. число годин на 3; 4) при матурі нікого не звільнити від українознавства (літер., істор. і географії України).

Секція матем. і варисн. геометрії: 1) зредукувати матеріал, бо гімназії є гуманістичні; 2) це зробить комісія (Андрушків, Клименко, Тофая) і подасть до 1. 9. 1948. до ЦПУЕ.

Секція природничих: 1) зробити такі переставки матеріалу: 1 кл. гімназ.: людина й хребетні, 2 кл.—безхребетні і ботаніка: морфологія рослин, від водоростей до квіткових, 5 кл.: ботаніка, 6 кл. зоологія, 7 кл.: соматол. людини, 8 кл.: заг. біологія; 2) при природі виховувати в напрямі: етичним, державн., господарсь., естет.; 3) відбути 1. 11. збори методичного осередка в справі термінології; 4) в 1948/9 проробляти в 6 кл. ботаніку там, де 1947/8 в 5 кл. була зоологія; 5) збільшити год. в 5 і 6 кл. на 3.

Секція хеміків: 1) збільшити год. в 6 кл. до 3; 2) проробляти: 5 кл. неорган. хемія, 2 год., 6 кл. неорган. хемія, 1 год., і мінералогія, 2 год., 7 кл.—перше півр.: неогр. хемія, 2 год., друге півр.: орган. хемія — 2 год., 8 кл.: орган. хемія; 3) з гетероциклічних браті тільки півсолі, тіофени, пірони й алькальоїди; 4) скоротити програму до друку З. Тивонюк.

Секція рисунків і малювання: 1) зробити їх обов'язковими; 2) видати дидакт.-метод. підручники; 3) тепер навчають рис. і малюв. хаотично і недоцільно.

Секція фізичної культури: призначити ще по 2 г. по-попудні на гри й забави та ведення спорт. гуртків, як сказано в програмі в „Організації праці”, і їх винагороджувати.

Секція дит. садків: доповідь П. Біланюка: „Напрямні програм дит. садків” і коротка дискусія без резолюцій.

Секція директорів народних шкіл: 1) опрацювати виховний плян, згідний з доповідями на Пед. З., і програми нім. мови для 3 і 4 кл. та англ. м. для 4 кл.; 2) видати підручники іст., геогр., прир. і нім. м.; 3) узгіднити термінологію; 4) не редукувати інспектора нар. шк. з фінанс. причин; учителі ладні платити по 2 н. м. на ті кошти; 5) платити вчителям по 2 н. м. за год.; 6) не приділяти етати нар. шкіл іншим шк., або дит. садкам; 7) скликати з'їзд дир. нар. шкіл. в час різдв. ферій.

Секція директорів гімназій: 1) платити вчителям 2-3 н. м. за год. і 230-300 н. м. місячно директорам; 2) не приймати учнів без свідоц. відходу; 3) не дозволяти учням по феріях здавати іспит за чергову кл. до одної кл. вище; устійнено застереження проти матуральних курсів.

Секція торговельних шкіл: 1) уніфікувати торг. школи: називати Укр. Сер. Торг. Школа, триває 4 роки, приймати по 7 кл. нар.

шк. або 4 кл. гімн., іспит зрілості дає право до високих екон. шк., гуман.-предмети зірваних з загально-осв. середн. школами, а теж устійнено кількість год. для предметів; 2) вітати концентрацію фах. шкіл з боку ЦПУЕ, але просити не ліквідувати життєздатних шкіл; 3) розбудовувати ремісн.-пром. школи; 4) здійснити реорганізацію заг.-осв. шкіл; 5) виднати допомогу для фах. шк. від amer. військ. влади.

Секція технічних шкіл: 1) преса та провідні органи не мають належного зрозуміння для проф. шкіл; 2) опрацювати схему розбудови профес. шкіл і курсів, зорганізувати керівний центр і інспекцію, розробити програми і забезпечити персонал, апелювати а) до преси, щоб писала про вагу профес. шк.; б) до громадянства і таборових управ про піддержку та фаховий перешкіл еміграції, в) до працівників проф. шкіл, щоб стали членами Учит. Громади, г) до Об'єднання Укр. Інженерів, щоб включилися активно в працю, 3) рекомендувати вписи на позаочні курси УТГІ; 4) праця багатьох фах. курсів і шкіл припинилася через неувагу до них еміграції.

Секція загальних резолюцій: резолюції оповіщені вже на 1-2 стр. „Української Школи” в попереднім числі.

Наради пленуму

В год. 15,15 продовження нарад пленуму. Наперед виголошено три доповіді:

Доповідь М. Дольницького: Матеріяльне забезпечення шкільництва: Шкільництво загрожене бо 1) запроваджено грошову реформу, 2) ІРО зменшило кількість штатів для вчителів, 3) більшість батьків не можуть платити, бо потратили працю і можливість заробітку. Тому слід: 1) внести меморандум до ІРО і військової влади, щоб шк. штатів не редукували, 2) зорганізувати фонд Рідної Школи, на який платило б усе громадянство і відповідно до потреб розділювати для шкіл, 3) стягти оплати від учнів в межах 0-20 н. м., і оплачувати вчителів 2-3 н. м. за год. і 250-280 н. м. директорам місячно.

Доповідь М. Терлецького: Еміграційний шкільний центр: Треба такий створити, щоб розсылав програми, підручники і давав вказівки всім, що будуть приватно чи гуртово чити дітей по різних краях (докладнішу статтю того ж автора на ту тему вмістили ми в нашім журналі ч. 4-5).

Доповідь В. Чередарчука: Документація вчителів: Вибрана комісія укладе одностайний текст посвідок, які пішли до всіх ареа ІРО, а крім того з самого боку видасть документацію і Відділ К. і О. ЦПУЕ.

В дискусії після доповідей підkreślено такі важливі справи: улаштувати виставу шк. робіт, щоб розбудити зацікавлення суспільності шкільництвом (М. Дольницький), спонукати пресу — вдарити на тривогу з приводу загрози шкільництва, і сяящеңків, щоб говорили про те на проповідях (Паливода), звернувшись і до заокеанської преси (Андрушків), усувати учнів, що не виплатили оплат (Дольницький) тощо.

Далі приступлено до резолюцій. На внесення керманіча Л. Білещикого ухвалено привітальні резолюції для Голови Націон. Ради і Митрополіта. Потім голови вищевказаних секцій відчитували резолюції і над ними були коротенькі дискурси. З уваги на недостачу часу, щоб їх докладно розглядати, З'їзд ухвалив тільки загальні резолюції, поставлені відносно резолюційною секцією (вони видруковані в попередньому ч. нашого журналу), а резолюційні внесення всіх інших секцій вирішено передати як матеріял через централю Учит. Громади до Відділу К. і О. ЦПУЕ, який відповідно їх оформить, узгіднить і запропонує у життя ті внесення, які вважатиме за потрібні.

Живільша дискусія виникла над внесенням секції латинської мови

вчити її від 1. кл., як є в нім. гімн., і створити 2—3 гімн. з грецькою мовою. Розуміння значення класичних мов виявив І. Величко і О. Цісик, а теж Баран (вчити лат. від 2. півр. I кл.), а заперечив його ректор Мартос. Питання вирішив рішуче керманіч Відділу К. і О.: Реальна школа не має ні латини ні греки, а реальна гімназія має лат. м. в обмеженім розамірі й визначається гармонією між матем.-природничими і гуманістичними предметами та дас доступ як до політехніки так і до університету. Вона уявляє собою генеральний тип гімназії, що відповідає всім завданням і потребам. Зокрема слід мати на увазі і недостачу вчителів лат. м. Від імені Відділу К. і О. ЦПУЕ спротивляється такій резолюції і заявляю, що серед року не буде запроваджувати таких важливих змін.

С. Драгоманів підкреслює важу громадянського виховання, яке З'їзд не взяв до уваги.

Відповідними подяками Л. Білецького Президії й учасникам З'їзду, В. Чередарчука — доповідачам, головам секцій, Відділові К. і О., О. Залеському (голові місц. громади), О. Цісикові (голові З'їзду), Загайкевича — Управі Й Раді табору, О. Цісика — О. Залеському, сеніорам науки, ректорам В. Ш., всім учителям та учасникам З'їзду і побажанням О. Цісика „до побачення на рідних землях“ — закінчився З'їзд в год. 18, 15.

Ввечері при вечері відбулася ще товариська зустріч учасників З'їзду, де В. Чередарчук ще раз подякував господарям З'їзду, а зокрема паням за їх зусилля.

П. Ісаїв

З НАШОГО ЖИТТЯ

Методична конференція учителів народних шкіл

Дня 11. грудня 1948 р. в Авгсбурзі в таборі Сомме-Касерне відбулася одноденна методична конференція вчителів народних шкіл Авгсбурга, Нового Ульму, Діллінгену й Інгольштадту, під головуванням директорки місцевої народної школи п. Н. Чапленко. Під час конференції проведено дві показові години з української мови, а теж проф. Р. Завадович виголосив доповідь на тему „Дитяча література як виховний чинник у праці вчителя“. Першу лекцію з темою „Способи дієслова“ дала в IV. кл. п. М. Залітак, а другу — з темою „Декламація віршів“ — п. М. Юркевич. Під час обговорення п. Юркевич доповідала ще про методи мистецького читання в класі. В обговоренні і тих годин, і доповіді проф. Завадовича брали участь всі учасники. У резолюції, прийнятій на цій конференції, вчителі висловили побажання, щоб видати посібники з української мови для народних шкіл, бо досі, крім букваря та читанок, немає нічого. Користь від таких конференцій безсумнівна. На жаль, не всі вчителі вищезгаданих міст прибули на цю конференцію.

Учителька

Конференція методичного осередку природників

У дніях 7. і 8. листопада 1948 відбулася в Авгсбурзі конференція викладачів природознавства й хемії в українських гімназіях американської зони. Завдання з'їзду було устійнити термінології природознавства й хемії, щоб таким чином усунути дотеперішнє некоректне явище вживання в різних гімназіях різних термінів. Конференція заслухала проектів термінології таких учителів: зоологічної — Г. Кушніра, анатомії, фізіології й гігієни людини — д-ра О. Балабаса, ботанічної — О. Залеського, неорганічної — інж. О. Личака й органічної хемії та мінералогії — д-ра З. Тивонюка.

Доповідачі взяли в основному до уваги термінологію, устійнену Всеукраїнською Ак. Наук до 1929 р. та введену у наддніпрянські підручники.

Заслухавши проектів і поробивши деякі коректури, конференція ухвалила доручити референтам переслати виправлені проекти проводові

метод. осередку, який передасть їх Відділові К. і О. ЦПУЕ для розмноження й розсилання гімназіям.

Проф. К. Кульчицька прочитала доповідь: „Мета й завдання природознавства“ — з такими пропідними думками: Навчання природознавства повинно між ін. приступати учням почуття національної гордості. Досягти цього можна, звертаючи увагу учнів на природні багатства українських земель та згадуючи про українських визначних природників і хеміків (див. нижче її стаття). В зв'язку з тим прелегентка запропонувала викладачам природознавства й хемії збирати матеріали про українських визначних природників і хеміків та їх опубліковувати.

Пропозицію прийнято й ухвалено закликати викладачів природознавства й хемії збирати такі матеріали й, опрацювавши їх, пересилати проф. О. Залеському для друку.

В імені Центральної Учительської Громади привітав конференцію проф. В. Чередарчук, подякувавши учасникам з'їзду за прибуття й, висловивши побажання, щоб такі наради відбувалися частіше.

Д-р П. Ісаїв привітав конференцію від редакції журналу „Українська Школа“ і просив викладачів надсилати до редакції статті про навчання природознавства й хемії.

Д-р З. Тивонюк

Наші виховні завдання в еміграційній дійсності

(Підсумки з дискусії на вище з'ясованій конференції природників і хеміків в дн. 7. і 8. листопада 1948).

Ми всі вчителі підходимо до виконування наших шкільних 'обов'язків з повною свідомістю, що учень повинен крім передбаченої кількості наукового матеріалу присвоїти собі також деякі виховні цінності — і то при кожному шкільному предметі.

Безумовно багато виховних моментів мусить залишитися не використаними в зв'язку з тяжчими умовами навчання (напр., брак, відповідних приміщень, ліябраторії, наукового приладдя).

Тому вчителі природознавства не зможуть повністю розвинути в учнів деяких формальних вмілостей, як спостережливість, вмілість робити висновки з вислідів спостережень чи цілево зорганізованих дослідів, зарадицтво і т. ін.

Все ж таки, не зважаючи на невідрядні умовини нашого шкільництва, є такі моменти, для яких маємо дуже багато нагод, щоб їх висунути при навчанні природознавства, а невикористання тих нагод було б каригідне в тій ситуації, в якій ми на чужині перебуваємо. Маю на думці виховання етичне та національно-державницьке.

1. Під теперішній час спостерігаємо у західному світі зворот до християнства. Навчаючи біології, маємо багато можливостей для того, щоб дати молоді пізнати мудрість і велич Творця. Протиставляючись партійній нестерпності і розсваренням суспільності, дамо приклади взаємної допомоги в рослинному і тваринному світі (явища симбіози і мутуалізму в протиставленні до боротьби за існування) і вчимо на тому тлі гуманності та бажання допомагати один одному.

2. Наша нація взагалі, а молоді зокрема хворіє на помилки меншевартости. Таке явище стає пригожим підложком для денационалізаційних впливів, що в нашій еміграційній дійсності особливо загрозливе. Ми, вчителі природознавства, маємо багато нагоди плекати у молоді почуття національної гордості, вказуючи на красу рідної землі і на багатства рідної природи (і то без патосу і зайвих суперлативів, що не дало б позитивних вислідів).

Розповідаючи про життя тварин і рослин, використовуємо ті види, які заселяють українські простори, підкреслюємо їх господарське значення

ня для краєвого ринку і для вивозу, що дає запоруку добробуту одиць і цілі держави. З великою сміливістю можемо стверджувати факт, що наша батьківщина зможе бути самовистачальною щодо природних дібр, але лише в умовах самостійності. Таким способом захочуємо молодь вивчати точніше природу рідної землі і гордитися нею.

Коли вчителі українознавства, історії, географії, співу, малювання розвинуть у молоді любов і подив для рідної української мови, культури, минувшини, тоді можемо бути спокійні, що український педагог на еміграції сповнить своє завдання та озбройте молоде покоління і забезпечить перед денационалізаційними впливами чи й намаганнями чужинецького оточення.

К. Кульчицька

Статистика українського шкільництва в західній Німеччині в 1947-48 роках

I. ВИСОКІ ШКОЛИ

1) Український Вільний Університет (УВУ) в Мюнхені, заснований 1921. року в Празі, тетер з двома факультетами: а) філософічним (50 професорів, доцентів і асистентів, 160 студентів) і б) права й суспільних наук (25 професорів, понад 220 студентів).

2) Український Технічно-Господарський Інститут у Регенсбурзі (УТГІ), з фармацевтичним відділом у Мюнхені, заснований в Подебрадах (ЧСР) з 1) авдиторним навчанням (110 професорів, доцентів і асистентів, 700 студентів) і 2) заочною освітою (понад 400 студентів). В рамках авдиторного навчання працюють відділи: а) агрономічно-лісовий, в) ветеринарно-зоотехнічний, г) економічний і г) фармацевтичний.

3) Українська Висока Економічна Школа в Мюнхені, заснована в 1945. році на еміграції (40 осіб професорського складу і понад 250 слухачів).

4) Греко-католицька Духовна Семінарія в замку Гіршберг К. Вальгальму (Баварія), заснована в березні 1946. року Апостольською Візитатурою, з 2 факультетами: а) філософічним і б) теологічним, 14 професорів, 90 студентів, з кінцем квітня 1948. року перенесена до Кулемборгу в Голландії.

Понад 1000 студентів студіює в німецьких, бельгійських і французьких високих школах. Допомогову акцію веде Комісія Допомоги Українському Студенству (КОДУС).

II. СЕРЕДНЄ ТА НАРОДНЕ ШКІЛЬНИЦТВО

Всі середні українські школи (гімназії, учительські семінарії та фахові) і народні школи працюють за уніфікованими програмами та плянами, а також за відповідними статутами й інструкціями, що нормують цілість шкільної праці. Догляд та керівництво роботою цих шкіл здійснюється в основному з допомогою інспекторів при Відділі Культури й Освіти ЦПУЕ. В останній час середні і народні школи забезпечені підручниками на 80%. Для загальної характеристики рівня й успішності праці досить відмітити, що абсолювенти українських середніх шкіл на еміграції позначилися як високо встигаюча група в чужинецьких високих школах.

Шляхетні характери, які треба цінити, зустрічав я тільки там, де є добре уладжене релігійне життя.

Гете

Учитель, який працює над своїм власним удосконаленням, працює тоді ж над удосконаленням своєї школи.

Й. Г. Песталоцці

а) Гімназії:	Кількість гімназій	Кількість викладачів	Кількість учнів
1. Американська зона	24	432	2880
2. Англійська зона	4	96	720
3. Австрійська зона	2	29	364
4. Французька зона	1		
разом	31	557	3964

б) Народні школи	Кількість шкіл	Кількість учителів	Кількість учнів
1. Американська зона	58	286	2486
2. Англійська зона	14	98	620
3. Австрійська зона	8	60	448
разом	80	644	3554

Іспит зрілості на еміграції склало;
 в 1945 р.-46 р. . . . . 245 абсолювентів гімназії
 в 1945-47 р. . . . . 288 " "
 в 1947-48 р. . . . . 222 " "

разом 755

Абсолювентів учительської семінарії:

в 1946-47 р. 27
 в 1947-48 р. 37

В квітні 1948 р. Відділ К. і О. ЦПУЕ підняв клопотання в німецькому баварському Міністерстві Освіти про признання права прилюдності для наших гімназій. Бав. Мін. Освіти дало право прилюдності для 8 наших гімназій (Авгсбург, Ашафенбург, Байройт, Берхтесгадея, Міттенвальд, Регенсбург, Ульм, Фрайман). Під проводом делегатів Бав. Мін. відбувся в тих гімназіях іспит зрілости, який здало 100 абсолювентів гімн. з правом прилюдності. Делегати Бав. Мін. висказали своє повне признання для праці наших гімназій.

Тепер проводить Відділ К. і О. реорганізацію середнього шкільництва. З уваги да матеріальні труднощі вдергати малочисельні та неповні гімназії комасують їх насамперед з гімназіями, що мають право прилюдності. Отже, з 24 гімназій залишається не більше як 12 гімназій. Також Відділ К. і О. залишає тільки одну учительську семінарію в Міттенвальді і одну торговельну школу в Авгсбурзі.

в) Фахова освіта:

середніх шкіл 8
 курсів 140

Крім того працюють коло 50 курсів чужих мов та коло 30 курсів для неграмотних.

В Авгсбурзі існує Інститут Чужих Мов з філією в Регенсбурзі (разом 65 слухачів).

III. ДИТЯЧІ САДКИ

1. Американська зона — дитячих садків 54, виховательок 90, дітей 1554
 2. Англійська зона " " 25 " 47 " 987

разом 79 137 2541

З ПЕДАГОГІЧНОГО СВІТУ

Теперішні педагогічні течії

З уваги на недостачу місця хочемо бодай кількома реченнями зорієнтувати вчителів у найновіших педагогічних течіях.

Коли по 1. світовій війні більшість педагогів опрацьовували нову методику навчання, яка мала розвинуті в молоді самостійність, інтелігенцію, підприємливість, справність і порадність, то тепер, по 2. світ. війні, методичні напрямні залишаються в основному ті самі (тут то там тільки їх трохи модифікують і радять поміркованіше стосувати), а натомість уся увага педагогічного світу звернена тепер на виховання етичної людини з характером, готової до міжнародної співпраці.

Усі педагогічні течії і голоси в західних краях можна звести до таких спільніх знаменників:

1) виховувати глибшу духовну, етичну людину на засадах християнства і гуманізму (див. більче стаття проф. д-ра В. Стеценка в цьому ч. і звіт з Міжзон. Педаг. З'їзу стор. 22);

2) плекати духа світового миру і міжнародної співпраці, яка не негує національного розвитку і безпеки;

3) використовувати всі предмети навчання для оформлення світогляду і зміцнення релігії в змислі — як каже один автор — „тривалого намагання злагодити дійсність і правду та вести своє життя під кутом вічності“;

4) з уваги на т. 2. поширити навчальні царини від національних меж і кордонів батьківщини до світового горизонту;

5) біологічні науки і життєзнавство використовувати для соціально-го виховання і міжнародної співпраці;

6) увесь зміст навчання спрямовувати і концентрувати довкола проблем Бога, людини, життя і світу;

7) у всіх поглядах обхоплювати цілість проблем і доходити до синтезу;

8) протидіяти з допомогою виховання тим некорисним моментам, що їх спричинюю технізація і механізація життя;

9) розвивати почуття молоді для рівноваги з інтелектом.

10) найти нове ставлення учителів до учнів, прихильне, яке б давало змогу навіть молодіжним учням відчути свою вартість і корисність для більшого й дальншого оточення та будило довір'я до власних сил;

11) дати високу освіту учителям народних шкіл, а навіть провідним дітячих садків;

12) дитячі садки зробити обов'язковими і взяти їх під державну опіку.

(Див. теж „з Педагог. світу“ в ч. 4-5 нашого журналу).

Подібні провідні думки проходили і на нашім Міжзон. Педагог. З'їзді, через що можна сказати, що він ішов з духом часу. П. І.

До проблеми запитування учнів

В „Schola“ ч. 9. 1947 в статті Ф. Мюллера „Практичні питання з навчання“ читаємо: „Коли малі діти приходять до школи, то не вміють вони багато говорити й оповідати. Досвідчений учитель не зупиняє їх нахилу до говорення, тільки спрямовує їх на більш упорядкований шлях. Також спонукує він обережно дітей голосно говорити і правильно мовно висловлюватися. Однаке, як же часто убиває вчитель радість говорення дітей, бо йому здається, що він мусить „по-мистецьки“ питати те, що вони можуть самі без зулинки оповідати далі. При тому здебільша вичасчає одне речення, часто навіть одно слово, або взагалі якийсь жест, щоб спонукати дітей дальше говорити те, що стоїть в попереднім

у зв'язку. Якщо ж кляса раз призвичайтесь до цостійних запитань і відповідей, то триває це довго, поки її знову привчимо оповідати без запитань і з'ясовувати свої думки самому далі у взаємозалежному зв'язку".

Новий німецький педагогічний журнал

Крім журналів, вказаних нами в попередніх числах (4-5, ст. 24), появився ще один дуже добре редактований німецький педагогічний журнал „Welt der Schule”, Zeitschrift für Unterricht und Erziehung, 4° по 32 стр. Мюнхен. Адреса: F. W. Kreuz u. Schneider, München 15, Güllerstraße 7. Ціна одного примірника 1.50 н. м. Досі з'явилося вже кілька випусків. В центрі обговорюваних питань у журналі стоять проблеми розвивання у молоді не тільки розуму, але й серця, і нового, прихильного ставлення учителя до учня. при якому учителі в найгіршому учні відкриває якісь добре прикмети та їх розвиває і взагалі дає змогу учнів почувати, що він є щось варт, що він потрібний на світі та може зробити багато корисних діл. Далі журнал розглядає проблему цілостевої початкової науки читання, при якій учень охоплює відразу ціле слово, а то й цілі короткі речення — і багато інших цікавих проблем.

Правдивий же шлях до щастя — це вміння давати щастя іншим. Намагайтесь залишити цей світ ліпшими, як ви на нього прийшли, щоб у мене, коли смерть стане перед вами, ви могли вмерти спокійно з почуттям, що ви не промарнували свого віку, але зробили все, що могли й мусіли.

Байден Павел, засновник Пласту.

ВИКАЗКИ ДЛЯ ЧЛЕНІВ ЦУУГ

Всі місцеві учительські громади зберуть та перевірять для видачі членських виказок такі дані про своїх членів: ім'я і прізвище, час народження, віровизнання, освіта, учительський стаж і родинний стан, а крім того по 1 н. м. на покриття коштів виказки — і пришлють те все до Головної Управи ЦУУГ, яка зготовить виказки і перешле їх назад до місцевих у. у. громад для роздачі членам. Хто не вплатить належності на покриття коштів, виказки не дістане. — Головна Управа ЦУУГ.

Учителі! Прохаемо негайно вирівняти всі залеглі належності за журнал і найшвидше до тижня вислати їх з належністю за це число до Адміністрації.

Ціну за цей випуск мусіли ми підвищити на 1, 30, бо на 35% подорожжі кошти друку. Із що учителі не сповнять усі без винятку негайно своїх фінансових обов'язків, заперестанемо з цим числом видавати наш журнал.

Редакція і Адміністрація

„УКРАЇНСЬКА ШКОЛА” — педагогічний інформатор, додаток до „Молоде Життя”, серія В, ч. 7. 1948. Редактор Колегія. Адреса: „Ukrainska Schkola”, Prof. W. Czeredarczuk, Augsburg, Somme-Kaserne Bl. IV. 65. — Authorization No. UNDP 223 from 11. March 1948. Civil Affairs Division EUCOM. Editor Dr. A. G. Figol. Printed by Augsburg, Frauendorstrasse 49, Buchdruck. A. Bilous.